

Taide on hyvinvoivan yhteiskunnan elinehto

Hyvät kuulijat,

Kiitän lämpimästi Taideyliopiston professoriliiton osaston johtokuntaa ehdokkuudestani, joka josinällään oli minulle suuri kunnia. Näinä hyisinä aikoina lähikollegoilta saatu tunnustus lämmittää ja rohkaisee. Pidän valintaani vuoden professoriksi kunnianosoituksena omalle alalleni, taiteelle ja Taideyliopistolle, ja olen tästä syvästi kiitollinen Professoriliitolle.

Taideyliopisto on ainutlaatuinen yliopisto Suomessa ja kenties koko maailmassa. Sen tehtävät ja merkitys suomalaisessa yliopistokentässä ja yhteiskunnassa ovat vasta avautumassa laajemmalle yleisölle ja akateemiselle maailmalle. Me taideyliopistolaiset tunnemme jännitystä, innostusta ja vastuuta niiden mahdollisuuksien edessä, jotka taidealojen koulutuksen ja tutkimuksen entistä kiinteämpi yhteys avaa. Olemme havainneet, että taide on uudella tavalla nousemassa yhteiskuntamme voimavaraksi. Kansallisen identiteetin rakentamisen sijaan taiteen tehtävä on nyt monimuotoisuuden ja avarakatseisuuden vaalimisessa. Suomen ja suomalaisuuden täytyy uudistua. Taide on itseohjautuvan muutoksen moottori peilattessaan kriittisesti yhteiskuntaa, eli itseämme, samalla herättäen tunteita, toivoa ja mielekkyyden kokemuksia keskuudessamme. Vaikka taide ei koskaan esitä valmiita reseptejä ongelmien ratkaisuun, sen voima on todellinen ja näyttää nyt ulottuvan yhä laajemmalle. Taiteilijat työskentelevät enenevästi perinteisten taideinstituutioiden ulkopuolella, tutkivat omaa työtään ja ympäröivää maailmaa, tekevät moniammatillista yhteistyötä, luovat uudenlaisia työtapoja ja työmahdollisuuksia. Taiteellinen työ uudistuu ja luo nahkaansa, ja samoin tekee alan yliopistollinen koulutus ja tutkimus.

Tämä jännittävä ja väistämättä kaoottinenkin uudelleen järjestäytyminen tapahtuu ajassa, jota varjostaa ennennäkemätön epävarmuus tulevaisuudesta. Kuten jo liiankin hyvin tiedämme, niukkenevia resursseja jaetaan nyt uusien perusteiden. Tavoitteena lienee rakenteiden, instituutioiden ja toimintatapojen uudistaminen, järjeistäminen ja siten tehostaminen. Vaikka muutoksen tarve tunnustetaan, yliopistoväkeä raastaa se tapa, jolla sitä toteutetaan. Epävarmuus lisääntyy entisestään kun uudistamisprosessi alkaa näyttää yhä enemmän nopeasti toteutetulta kokeelta, jonka kohteena yliopistolaiset ovat – olemmehan tottuneet olemaan itse vastuussa koe- ja tutkimusasetelmien huolellisesta valmistelusta ja toteuttamisesta.

Tässä myllerryksessä ei pidä unohtaa, että taidealoilla rakenteellinen ja sisällöllinen kehittäminen käynnistyi kuitenkin omaehtoisesti, ennen nykyistä talouskriisiä. Olemme siis uudelleen järjestäytymisessä monia aloja ja yliopistoja edellä. Prosessi on lähtenyt liikkeelle taiteilijoista ja

taidealojen tutkijoista itsestään – toki aiheuttaen sisäistä kuohuntaa ja reviiritisteluita taidealojen ja akatemioiden välillä. Luovuimme paljosta kun hyvästelimme pienet, perinteikkäät ja itsenäiset akatemiamme. Nyt rakennamme uutta, entistä monimuotoisempaa identiteettiä. Tehtävämme on haastava, sillä monimuotoisuutta on vaikea hahmottaa ja johtaa. Onnistumisemme tässä tehtävässä on kuitenkin välttämätöntä, sillä diversiteettiä tulee ymmärtää, ravita ja rohkaista niin yliopistoissa kuin kaikkialla yhteiskunnassamme.

Me emme vielä tiedä, mitä taidealojen koulutuksen ja tutkimuksen sisäinen uudistuminen tuottaa. Mutta uskallan tänään sanoa, että meillä on käsissämme jotain mittaamattoman arvokasta, erästä tiedeyliopistokolleegaani lainaten, hiomaton timantti. Uskon, että Taideyliopisto, yhteistyössä muiden yliopistojen, instituutioiden ja toimijoiden kanssa, tulee tuottamaan uudenlaista rikkautta ihmisille, yhteisöille ja yhteiskunnalle. En tarkoita rahallista, materiaalista vaurautta vaan sellaista aineetonta hyvää, jonka varassa voimme rakentaa kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, sekä uudenlaista uskoa itseemme ja tulevaisuuteen.

Monialainen yhteistyö on tulevaisuuden rakentamisen kulmakivi. Yhteistyöhön kannustetaan rahoitusmalleilla, mutta on tärkeää huomata, että tuskin mikään yhteistyö tuottaa hedelmää vain ulkoisesti ohjattuna. Esimerkkinä tästä nostan paljon julkisuudessa kritisoidun strategisen tutkimuksen hankkeet. Taideyliopisto sai ensimmäisellä kierroksella ns. ARTSEQUAL – hankkeelleen merkittävän rahoituksen tasa-arvoinen yhteiskunta – ohjelmasta. Omassa tutkimusryhmässäni, ns. Arts@School –ryhmässä, on tutkijoita neljän suomalaisen yliopiston lisäksi kahdesta ulkomaisesta yliopistosta. Kaikkien 15 tutkijan kanssa olen tehnyt yhteistyötä aikaisemmin. Mikään tässä ei ole ulkoapäin pakotettua, eikä voisi olla. Menestyvä tutkimushanke edellyttää aina aitoa, sisäisestä palosta käynnistynyttä yhteistyötä, joka kohdistuu yhteisesti tunnistettuun ongelmaan tai kiinnostuksen kohteeseen. Jokaiselta tutkijalta tulisikin kysyä: kenen kanssa koet tärkeäksi tehdä yhteistyötä. Aito uudistuminen pitää toteuttaa tästä kysymyksestä käsin.

Samalla kun taiteellinen toiminta jalkautuu ulos taideinstituutioista erilaisiin yhteisöihin, ihmisten keskuuteen, taidealojen tutkimus kurkottaa kohti tiedemaailmaa. Tänään haluan käyttää tämän tilaisuuden rohkaistakseni teitä, tiedeyliopistojen ja akateemisen maailman edustajia kurkottamaan kohti taidetta, tutustumaan taidealojen koulutukseen ja tutkimukseen. Taiteella voisi olla entistä suurempi merkitys akateemisessa maailmassa laajemminkin, siitä on jo hienoja esimerkkejä maailmalla ja meilläkin. Esimerkkinä tästä mainitsen taideperustaiset tutkimusmenetelmät, jotka ovat yleistyneet tiedeyliopistoissa eri puolilla maailmaa.

Taide pitää ihmisen, yhteisöt ja yhteiskunnan liikkeessä, estää sitä jähmettymästä ja kangistumasta. Se kyseenalaistaa, valottaa ja tarkastelee kriittisesti inhimillisiä, yhteiskunnallisia ja ekologisia ongelmia. Se tuottaa vaihtoehtoisia todellisuuden tulkintoja ja uusia näkökulmia tulevaisuuteen. Taide on hyvinvoivan yhteiskunnan elinehto.

Taideyliopisto voikin toimia esikuvana muille yliopistoille olemalla dynaaminen, rohkea ja muuntuvainen instituutio. Instituutio, joka on hereillä ja herättää. Haluankin haastaa myös oman yliopistoni ja omat kollegani entistä avoimempaan, joustavampaan ja uteliaampaan suhtautumiseen, myös meille vierasta ja outoa kohtaan. Kenttämme on koko maailma, ja maailma on yhteinen. Taiteen ja tutkimuksen rajat, merkitykset ja määritykset on hyvä nähdä huokoisina, alati muuttuvina.

Omassa tutkimustyössäni olen liikkunut tieteen ja taiteen välisissä maastoissa ja havainnut, että monet rakenteet ja rajat ovat keinotekoisia, turhia ja jopa haitallisia. Niiden ylittämiseen kuluu paljon voimavaroja. Se on kuitenkin edellytys mielekkäälle toiminnalle tässä maailmassa, joten rajapinnoilla liikkuminen jatkuu osaltani tulevaisuudessakin.

Eräs keskeinen kiinnostuksen kohteeni on ollut, ja on edelleen se, millaista oppimista taiteellinen kokemus ja taiteellinen toiminta tuottaa. Tällainen oppiminen kuvataan usein kokonaisvaltaisena kokemuksena, jossa aistit, tunteet, ajattelu ja kehollinen toiminta aktivoituvat. Aistimukset ja käsitteet syntyvät rinnakkain, toinen toistaan tukien ja ruokkien. Käsitys siitä, että toiminnallisuus tukisi etupäässä käytännöllisten taitojen oppimista, onkin ilmeisen vanhentunut. Päinvastoin, nykyinen monitieteellinen tutkimus osoittaa, että ihmisen tietoisuus, käsitteellinen ajattelu ja kieli perustuvat kehollisiin kokemuksiin. Aistit, liike ja toiminta tukevat myös abstraktia ajattelua ja käsitteellistä oppimista. Tämänkin seminaarin otsikko, ”Hyinen tiede” sisältää keholliseen kokemukseen perustuva metaforan. Jos meillä ei olisi aistista kokemusta kylmyydestä, emme ymmärtäisi mitä tämä otsikko tarkoittaa.

Aistisuuden ja kehollisuuden merkitys oppimisessa piilee tässä ei-symbolisen ja symbolisen informaation rinnakkaisuudessa ja niiden välttämättömässä ja väistämättömässä vuorovaikutuksessa. Tästä johtuu, että ihminen tarvitsee monipuolisia, esteettisesti rikkaita ja laadukkaista aistikokemuksia sekä mahdollisuuden toimia aktiivisesti niin materiaalisessa kuin sosiaalisessakin maailmassa. Erityisen tärkeää tämä on kasvaville lapsille ja nuorille, mutta haluan myös muistuttaa niiden ihmisten esteettisistä tarpeista, jotka elävät esimerkiksi laitosisolosuhteissa: sairaaloissa, vanhainkodeissa, vammaisyksiköissä.

Koulu on ollut oman tutkimustyöni keskeisin konteksti. Kiinnostukseni koulun kehittämiseen nousee omista koulukokemuksistani. Toimeliaana oppilaana kyseenalaistin monet opetusmenetelmät passivoivina ja suuren osan oppisisällöistä turruttavan etäisinä. Mielekäs oppiminen tapahtui koulun ulkopuolella musiikki-, tanssi- ja teatteriharrastusten parissa. Kriittisyyteni sai lisää virtaa opiskeluaikoina. Kasvatusalan opinnoissani ei juurikaan käsitelty luovuuden ja taiteen merkitystä ihmiselle, kehollisuudesta ja tanssista puhumattakaan. Yhdistinkin taide- ja tanssiopintojani kasvatustieteeseen omatoimisesti. Muistelen kuitenkin lämmöllä silloisia opettajiani ja professoreitani kannustuksesta ja luvasta jatkaa tällä tiellä.

Matkan varrella olen toistuvasti ihmetellyt, miten vieras asia keho on kulttuurissamme, koulumaailmassa ja akateemisessa maailmassa. Meillä jokaisellahan on keho! Useimmilla meistä on keho joka aistii ja toimii lähes moitteetta. Miten ja milloin kehosta on tullut probleema? Tai väline, jolla kuljetamme päätämme paikasta toiseen? Miksi kasvatamme kouluissamme ja yliopistoissamme puhuvia päitä, ja miksi kehon huollosta on tullut auton huoltoon rinnastettava askare, tai ulkonäköpaineiden motivoima projekti muiden kehittämisprojektin joukossa?

Ihmiskunnan historiassa on ollut aikoja ja paikkoja, jossa kehon harjoittaminen on kuulunut koulutukseen, sivistykseen ja viisauteen. Mielen valta yli ruumiin, josta tanssin tuomitseminen syntyä on yksi esimerkki, on tapahtunut asteittain ja siihen ovat osallistuneet niin uskonoppineet kuin tieteilijätkin. Monet keskiajalta peräisin olevat käsitykset vaikuttavat vielä tänäänkin, myös Suomessa. Kartesiolainen dualismi, jossa mieli ja ruumis ajatellaan toisistaan erillisinä, on kuitenkin viimeinkin tulossa tiensä päähän. Tätä paradigman muutosta on vauhdittanut monialainen, kansainvälinen tutkimusyhteistyö. Taidealojen tutkimus on tässä liikkeessä vahvasti mukana, ja monet suomalaiset tanssin tutkijat ovat antaneet panoksensa työhön, jossa rakennetaan kokonaisvaltaista käsitystä ihmisestä. Tämän käsityksen mukaan mieltä ei ole ilman kehoa, ja tietoisuutemme rakentuu kehollisten kokemusten varaan. Elävän ja eletyn kehon välinen yhteys tuottaa ja asuttaa kokemuksemme itsestämme, toisistamme ja ympäröivästä maailmasta.

Jos tämä paradigman muutos otettaisiin vakavasti kouluissa ja yliopistoissa, olisivat sen vaikutukset mullistavat. Mielestäni meillä suomalaisilla pitäisi olla nyt uskallusta ja rohkeutta nähdä ihminen kokonaisuutena ja ottaa käyttöön se potentiaali, joka nyt jää suurelta osin käyttämättä. Meillä ei mielestäni ole varaa unohtaa sitä tosiasiaa, että ihmiskeho vielä toistaiseksi hienoin ja monimutkaisin teknologinen järjestelmä maailmassa. Mikään ihmisen keksimä kone ei ole ohittanut ihmistä oppivana, tuntevana ja taitavana systeiminä. Keho on tietoisuuden asuinsija ja oppimisen keskus, väline ja kohde. Oppimista ei voi ulkoistaa laitteille. Emme tiedä, mitä tapahtuu, jos tämä

hienovarainen järjestelmä jää liian vähälle ja yksipuoliselle käytölle. Olen huolissani siitä, että innostus digitaalisia oppimisympäristöjä kohtaan muuntuu suureksi ihmiskokeeksi, jossa suuri osa kasvavista lapsista ja nuorista altistuu liialliseen fyysiseen passiivisuuteen. Korostan vielä, että liikkumattomuus ei ole vain fyysisen terveyden ongelma. Se on myös mitä suurimmassa määrin oppimisen ongelma, sillä aivojen ja oppimisvalmiuksien kehitys edellyttää monipuolista liikkumista, monipuolisia aistikokemuksia ja monipuolista vuorovaikutusta sosiaalisessa ja materiaalisessa maailmassa. Maailman digitaalistuessa fyysisen aktiivisuuden merkitys kasvaa entuudestaan, jottemme kasvattaisi lapsistamme puhuvien päiden sijaan puhumattomia päitä. Kärjistän tarkoituksella, sillä asia on vakava. Olemme jo kuulleet huolestuttavia raportteja kolmivuotiaista lapsista, jotka eivät puhu. Korostan vielä, että se, että suuri osa aikuisista kokee kehon ja mielen erillisenä, johtuu saamastamme kasvatuksesta ja koulutuksesta. Ihminen voi kasvaa kohti kokonaisvaltaisuutta tai kohti kahtiajakoisuutta.

Tanssipedagogiikan tutkimus tarkastelee ihmistä kokonaisuutena ja kehittää pedagogiikkaa, joka perustuu kehollisuuteen, luovuuteen, vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen. Se tarkastelee myös tanssin opiskelun ja tanssin harrastamisen yhteiskunnallisia vaikutuksia ja yhteyksiä, kuten yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja sukupuoleen liittyviä kysymyksiä. Se selvittää myös tanssimisen kokemuksellisia, terveydellisiä ja psykologisia vaikutuksia ja riskejä. Edelleen, alan tutkimus tukee ymmärrystä ryhädynamiikasta, ryhmän toiminnasta, ryhmän ohjaamisesta, kollektiivisesta luomisprosessista ja luovuuden tukemisesta yleensäkin. Tanssipedagogiikan sovellusalueet ulottuvat laajalle, myös taidepedagogisen kontekstin ulkopuolelle.

Johtamani Koko koulu tanssii! -projektin aikana erään vantaalaisen koulun kaikki oppilaat (noin 800) saivat tanssinopetusta neljän vuoden ajan, keskimäärin 20 tuntia kouluvuoden aikana. Tuona aikana koulussa tapahtui muutosta kohti oman kehon ja kehollisen ilmaisuuden hyväksymistä, lisääntynyttä esiintymisvalmiutta ja yhteisöllisyyttä. Suhtautuminen omaan kehoon, toisten keholliseen ilmaisuun, tanssiin ja esiintymiseen avautui kaikenikäisillä oppilailla, niin tyttöillä kuin pojilla. Eräs neljäsluokkalainen poika kuvaa kokemuksiaan tanssista seuraavasti:

Aluks tulee mieleen joku valssi mut ku näil tunneil käy niin eihän se oo mitään valssii ... se on erilaista, samanlaista, tavallista, outoa kaikkee samaan aikaan ... semmonen jännä juttu ... lapset saa siitä iloo ja sit ne kuitenkin oppii jotain ... se on leikkimistä ja kouluu samaan aikaan, kouluu mut se kuitenkin tuntuu hauskalta ... siel on sellasta, et ei sitä pysty selittää, se on kaikkee siltä väliltä, ihmeellistä ... hauskaa.

Seitsemännen luokan tyttöoppilas puolestaan kuvaa tanssin merkitystä paremmin kuin itsekään ehkä osaisin:

Se on energistä ja siin saa liikuntaa ... Siin myös oppii erilaisia kulttuureja ... Ja sit ihmiset ymmärtäs et tanssilla on ollu suuri merkitys kaikeissa kulttuureissa. Ja jokaisella kulttuurilla on erilainen tanssi.

Ajattelen mielelläni tanssia myös metaforana: minä tahansa toimintana jossa olennaista on eräänlainen ”notkeus ja ketteryys”, joustavuus, energisyys ja dynaamisuus, sekä näkökulmien, perspektiivien avartuminen ja vaihtuminen. Esitän lopuksi visioni tanssivasta koulusta, jonka olen muotoillut muutama vuosi sitten:

Tanssiva koulu on muutakin kuin koulu, jossa opetellaan tanssia. Tanssiva koulu on rakenteellisesti joustava, yhteistoiminnallinen koulu, jossa luovat ideat ja ajatukset liikkuvat ihmisen sisällä ja ihmisten välillä, ja kasvavat vuorovaikutuksessa toisten kanssa tuotoksiksi, tapahtumiksi, esityksiksi ja juhliksi. Tanssivassa koulussa luova ajattelu ja fyysinen toiminnallisuus yhdistyvät, ja tätä kautta kaikilla yhteisön jäsenillä on mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi.

Ehdotan ajatusleikkiä: mitä jos vaihtaisimme koulun tilalle sanan yliopisto? Millainen olisi tanssiva yliopisto? Ehkä tämä ajatus hieman lämmittää meitä kaikkia näinä hyisinä aikoina.